

Узагальнююче визначення поняття "спорт" як один з базових конструктів узагальнюючої теорії фізичної культури та теорії спорту

Василь Сутула

Харківська державна академія фізичної культури,
Харків, Україна

Теория спорта, появившаяся как научная и профессионально-образовательная дисциплина на рубеже XX и XXI вв., еще не миновала стадию своего становления. Первостепенное значение в ней имеет возможно точное определение исходных коренных понятий (категорий) и строгое выяснение их связей с общенаучными категориями.

Л. П. Матвеев, 2005

Мета: розкриття сучасних уявлень про сутність поняття "спорт" та визначення його ролі в розбудові узагальнюючої теорії фізичної культури та теорії спорту.

Матеріал і методи: аналіз спеціальної літератури, в якій висвітлюються різні аспекти розвитку сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ.

Результати: у сучасному суспільстві об'єктивно існує сфера діяльності людей, пов'язана з використанням фізичних термін "фізична культура".

Висновки: виділено конституюючі умови процесу розробки узагальнюючої теорії фізичної культури, показано, що спорт, як особливе соціокультурне явище, представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, яка спрямована на підготовку та участь у змаганнях, а також індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності.

Ключові слова: фізична культура, спорт, теорія, поняття, саморозвиток, процес, потреби, соціальний інститут.

Вступ

Результати аналізу спеціальної літератури в якій використовується та аналізується поняття "спорт" свідчать про існування певних розбіжностей у його визначенні. Наявні відмінності знайшли своє відображення, як в нормативно-правових документах, регламентуючих діяльність людей у сфері спорту, так і в наукових працях фахівців різних країн. Так, наприклад, у доповіді Міжвідомчої цільової групи Організації Об'єднаних Націй зі спорту з метою розвитку та миру [30] відзначається, що поняття "спорт" охоплює всі форми фізичної активності, які сприяють забезпеченню хорошої фізичної форми, психічного благополуччя і соціальної взаємодії. Воно включає в себе ігри, розваги, рекреаційні або конкурентоспроможні спортивні заходи, а також спортивні та традиційні ігри. У "Спортивній хартії Європи" [36], яка була прийнята у 1992 році на конференції міністрів спорту держав Європи, дається наступне визначення спорту, "спорт означає всі форми фізичної активності, які через випадкову або організовану участь спрямовані на вираження або вдосконалення фізичного та психічного благополуччя, формування соціальних відносин або досягнення результатів у змаганнях всіх рівнів". У Законі України "Про фізичну культуру і спорт" [4] спорт визначається "як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них".

Проблема коректного визначення поняття "спорт" активно обговорюється і в науковому середовищі, у тому числі фахівцями з країн пострадянського простору. Так,

М. Візітей [2], проводячи детальний аналіз сутності поняття "спорт" констатує наступне, "спорт – это специфическая официально организуемая, систематически возобновляющаяся, а также строящаяся в соответствии с принципом "честного соревнования" деятельность, социальный смысл которой обусловлен прежде всего тем, что в ее рамках целенаправленно воспроизводится один из базовых моментов процессуального развертывания человеческого самосознания, человеческой субъективности: определение индивидом себя через другого и другого через себя". Л. Матвеев [7], розкриваючи природу сучасного спорту пропонує два його визначення – "в узком смысле и в широком смысле". На його думку, "спортом в узком смысле правомерно называть лишь собственно соревновательную деятельность", а "в широком смысле (но не чрезмерно расширенном) понятие "спорт" охватывает собственно соревновательную деятельность, процесс подготовки к достижениям в ней, а также специфические межчеловеческие отношения и поведенческие нормы, возникающие на основе этой деятельности".

Означена проблема широко висвітлюється і в англійській науковій практиці. Так, К. Шіллінг [34] відмічає, що визначення "спорту" історично змінювалось, але в даний час воно використовується для характеристики тих видів діяльності та ігор, які перетворилися на конкурентні змагання між командами чи окремими особами та отримали найбільш високу суспільну оцінку. На складність коректного визначення поняття "спорт" звертають увагу Д. Коуклі та Е. Даннінг [25], зауважуючи, що спроба введення всеохоплюючої дефініції поняття "спорт", яке працює в будь-якій культурній обстановці, виявилась ілюзорною. На їх

думку, єдине визначення для такої інституції зіставимо з поняттям "релігія".

На існуючу суперечливість у визначенні поняття "спорт" звертають увагу і німецькі фахівці. Так, М. Френцель у праці "Політика в Дармштадті" [31] відмічав, що поняття "спорт" охоплює різні види фізичної активності, яку проявляють учасники змагань, що проводяться по принципу справедливих правил, та включає в себе спеціальну спортивну етику. Г. Соржо в праці "Аскетизм і споживання" [29] звертає увагу на те, що точна дефініція спорту є суперечливою і до сих пір не було її чіткого визначення. Таку ж позицію займає і К. Дреер [26], який у своєму дисертаційному дослідженні зауважував, що до цього часу існуючі формулювання поняття "спорт" не знайшли загального визнання. Він звертає увагу також на те, що деякі статті у Федеральному конституційному праві, наприклад "Культура і спорт" (частина 2, ст. 251), відкидають навіть можливість коректного визначення поняття "спорт".

Піднята проблема активно обговорюється також і в середовищі французької наукової спільноти. Так, О. Нарье [32] констатує, що на даний час проводиться активна пошукова робота щодо визначення поняття "спорт", яка повинна привести до уточнення цього складного терміну. За його даними, ще ніхто не зміг запропонувати його консенсусне визначення. Т. Террет [35] у редакційній статті журналу "Види спорту" зауважує, що питання визначення сутності спорту, яке надихало академічні дискурси 1960-х і 1970-х років, ніколи не буде повністю вирішеним. П. Буше та К. Сьобрі [33], звертаючи увагу на складність визначення поняття "спорт", відмічають, що на даний час існує більше 200 енциклопедичних його дефініцій.

Проведений вище огляд визначень поняття "спорт", які використовуються в нормативно-правових документах, а також аналіз результатів наукових розвідок, які здійснюються фахівцями різних країн щодо проблеми формування сучасних уявлень про соціокультурну природу спорту, не являються вичерпними. Разом з тим вони вказують на існування явно вираженої суперечності. З одного боку, існує цілий ряд визначень поняття "спорт", які різняться за формою, але мають схожу сутнісно-структурну основу, а з іншого, констатується неможливість введення "консенсусного" визначення даного поняття. Останнє положення, враховуючи його науково-практичну значимість, потребує окремого і більш ґрунтовного аналізу.

Мета дослідження: розкриття сучасних уявлень про сутність поняття "спорт" та визначення його ролі в розбудові узагальнюючої теорії фізичної культури та теорії спорту.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати сучасні уявлення про сутність поняття "спорт".
2. Сформулювати узагальнююче визначення поняття "спорт".
3. Розкрити особливості використання узагальнюючого визначення поняття "спорт" у процесі розбудови узагальнюючої теорії фізичної культури та теорії спорту.

Матеріал і методи дослідження

Методи досліджень полягають в аналізі спеціальної літератури, в якій висвітлюються різні аспекти розвитку

сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, а також у застосуванні системного підходу до аналізу даної проблеми. Для вирішення поставлених завдань був проведений аналіз друкованих видань, в яких використовується термін "спорт".

Результати дослідження та їх обговорення

Результати аналізу дефініцій поняття⁽¹⁾ "спорт", наведених у вступній частині статті, свідчать про те, що в усіх формулюваннях фігурують дві структурні складові – **діяльнісна** та **результуюча** (табл. 1). Очевидно, що між цими складовими повинна існувати взаємно однозначна відповідність, яка витікає із цілісності спорту, як особливого соціокультурного явища.

Діяльнісна складова у визначенні поняття "спорт". Результати аналізу діяльнісної складової в існуючих дефініціях поняття "спорт" вказують на наявні розбіжності у визначенні **обсягу** цього поняття (табл. 1). Так, в дефініціях поняття "спорт", представлених в Європейській спортивній хартії [36], у законі України "Про фізичну культуру і спорт" [4] та у працях М. Френцеля [31], Л. Матвеева [7], М. Візітея [2], К. Шіллінга [34], акцент робиться на змагальній діяльності (фізичній активності) та процесі підготовки до неї, що відображає, безсумнівно, саму суть соціальної природи спорту. Цьому протирічить **обсяг** діяльнісної складової у визначенні, презентованому в доповіді Міжвідомчої цільової групи ООН [30], у якій констатується, що спорт охоплює "усі форми фізичної активності людей". Останнє, скоріш за все, являється відображенням "культурно-побутового" сприйняття спорту, адже в закордонній соціальній практиці термін "спорт", дійсно, широко використовується для назви процесу занять людьми різними видами фізичної активності (заняття іграми, розвагами, рекреаційними або спортивними заходами, спортивними та традиційними іграми).

Аналіз діяльнісної складової дефініції поняття "спорт" вказує також на деяку відмінність у трактуванні **змісту** цього поняття. Так, у доповіді Міжвідомчої цільової групи ООН [30], в Європейській спортивній хартії [36] та в праці М. Френцеля [31] вживається термін "фізична активність", а в законі України "Про фізичну культуру і спорт" [4] та в працях Л. Матвеева [7], М. Візітея [2], К. Шіллінга [34] термін "діяльність" (табл. 1). Це ключові змістовні категорії, які використовуються в існуючих визначеннях для пояснення процесу підготовки людей до спеціальним чином організованих змагань та участі в них. Необхідно відмітити, що категорії "діяльність" та "активність" взаємопов'язані. Діяльність, як специфічна форма людського ставлення до навколишнього світу, представляє собою активність людини, направлену на задоволення особистих потреб. Це означає, що категорія "діяльність" охоплює більш широкий круг явищ та процесів, в яких приймає участь людина, задовольняючи свої потреби, у порівнянні з категорією "фізична активність", адже остання характеризує лише фізичну (природну, тілесну) активність людини, тобто активність людини, пов'язану з використанням нею у процесі підготовки та участі в змаганнях лише, у певній мірі, "власного тіла". Однак у такому формулюванні категорія "фізична активність" не відображає інформацію про умови тілесної практики, тобто про специфічні засоби, які ви-

⁽¹⁾ **Поняття** – логічно оформлена загальна думка про предмет, ідея чого-небудь, уявлення, відомості про що-небудь, спосіб, рівень розуміння чого-небудь. **Зміст поняття** – це сукупність загальних ознак. **Обсяг поняття** – це вся множина об'єктів, яким притаманні ознаки адекватного змісту. **Поняття тотожні**, якщо їх обсяги співпадають. Поняття, яке входить до обсягу іншого поняття, називається «**підпорядкованим**». **Термін** – слово або словосполучення, яке використовується для назви певного поняття.

Таблиця 1

Діяльнісна та результуюча складові у визначенні поняття «спорт»

№ з/р	Джерело	Зміст діяльнісної та результуючої складових	
		Діяльнісна складова	Результуюча складова
1.	Доповідь Міжвідомчої цільової групи ООН, 2003	Усі форми фізичної активності людей (ігри, розваги, рекреаційні або конкурентоспроможні спортивні заходи, спортивні та традиційні ігри)	Забезпечення хорошої фізичної форми, психічного благополуччя і соціальної взаємодії
2.	Спортивна хартія Європи, 1992	Усі форми фізичної активності, які використовуються у випадкових або організованих змаганнях всіх рівнів	Вираження, вдосконалення фізичного та психічного благополуччя, формування соціальних відносин або досягнення результатів у змаганнях
3.	Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (Редакція станом на 27.09.2017)	Діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту у процесі підготовки та проведення спортивних змагань	Виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях
4.	М. Візітей, 2005	Змагальна діяльність організована по принципу справедливих правил	Оцінка себе через іншого та іншого через себе
5.	Л. Матвеев, 2005	Змагальна діяльність та процес підготовки до неї	Досягнення у змагальній діяльності, а також специфічні між людські відносини і поведінкові норми, які виникають на основі такої діяльності
6.	С. Shilling, 2005	Діяльність та ігри, які перетворилися на конкурентні змагання	Отримання високої суспільної оцінки
7.	М. Frenzel, 2005	Різні види фізичної активності учасників змагань, що проводяться по принципу справедливих правил	Відсутня
Узагальнююче («консенсусне») визначення поняття «спорт»		Історично зумовлена діяльність людей, пов'язана використанням фізичних вправ, яка спрямована на підготовку та участь у спеціальним чином організованій системі змагань	Індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності

користуються людьми у цьому процесі. Тим самим не вирізняється те особливе, що характеризує саме спорт, що відрізняє цей вид "фізичної активності" людей від інших, наприклад, різних видів фізичної праці, фізичної активності в побуті та інше. Очевидно, що основним засобом, за допомогою якого практично реалізується фізична активність людей у процесі підготовки до змагань та участі в них, є фізичні вправи, тобто такі вправи, які не мають для людини прямого утилітарного значення (миттєвої вигоди, користі). Враховуючи викладене в узагальнюючому ("консенсусне") визначенні діяльнісної складової поняття "спорт" необхідно внести уточнюючу компоненту, а саме, словосполучення "діяльність людей, пов'язана з використанням фізичних вправ". Уточнююча компонента, представлена в такій формі, виступає фактором об'єднуючим категорії "діяльність" та "фізична активність". При цьому змістовне наповнення категорії "діяльність" залишається практично незмінним, адже воно, за рахунок використання слова "пов'язана", включає в себе не тільки безпосередню фізичну активність людини, спрямовану на задоволення своїх потреб у руховій активності, а й соціальні явища та процеси, які виникають та розвиваються в результаті та навколо діяльності людей, спрямованої на підготовку та участь у змаганнях. У той же час категорія "фізична активність" уточнюється за рахунок розкриття її змісту, а саме через вживання словосполучення "використання фізичних вправ". Узагальнюючи висловлені вище міркування, а також, враховуючи зауваження К. Шілінга [34] про те, що визначення "спорту" історично змінювалось, діяльнісна складова в узагальнюючому ("консенсусному") визначен-

ні поняття "спорт" може бути представлена у такому вигляді – "історично зумовлена діяльність людей, пов'язана з використанням фізичних вправ⁽²⁾, яка спрямована на підготовку та участь у спеціальним чином організованій системі змагань".

Результуюча складова у визначенні поняття "спорт". Із матеріалів, представлених в табл. 1, видно, що результуюча складова у всіх визначеннях поняття "спорт", за виключенням варіанту, запропонованого К. Шілінгом [34], відображає у більшій мірі **індивідуально значущі** результати діяльності людей у сфері спорту, а саме: забезпечення хорошої фізичної форми, психічного благополуччя і соціальної взаємодії [30]; вираження або вдосконалення фізичного та психічного благополуччя, формування соціальних відносин або досягнення результатів у змаганнях всіх рівнів [36]; виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях [4]; оцінка себе через іншого й іншого через себе [2]; досягнення в змагальній діяльності, а також специфічні міжлюдські відносини і поведінкові норми, які виникають на основі такої діяльності [7]. Очевидно, що в такій конфігурації результуюча складова визначення поняття "спорт" не забезпечує взаємно однозначну відповідність з діяльнісною її складовою. Обумовлено це тим, що "продуктом" спортивної діяльності людей є не тільки наведені вище **індивідуально значимі результати**, але й широкий спектр **суспільно значущих результатів**, про що говориться в праці К. Шілінга [34] як про "отримання високої суспільної оцінки". Суспільно значущі результати такої діяльності проявляються, наприклад, у формуванні

⁽²⁾ Зауважимо, що термін «фізичні вправи» використовувався уже в перших визначеннях поняття «спорт», які були зроблені ще на початку 20-го сторіччя. Так, наприклад, в інформаційному бюлетені Товариства французької мови в Канаді (1902, Т. 1) говориться: «спорт це фізичні вправи на спритність або силу, особливі вправи на відкритому повітрі ...», а в 4-му виданні «Енциклопедического словаря Ф. Павленкова», надрукованому у 1910 році в Санкт-Петербурзі, дається наступне визначення «спорт – всякого рода упражнения или игры на открытом воздухе ...».

системи специфічних цінностей, ідеалів, норм і зразків поведінки, притаманних як середовищу спортсменів, так і вболівальників; у соціальних явищах та процесах, які виникають у результаті такої діяльності та навколо неї (система змагань як сукупність спортивних видів, спортивні федерації, спортивні клуби, фанклуби та ін.); у спортивній інфраструктурі (стадіони, спортивні зали і т. д.); у суспільно значимих рухах (Спорт для всіх, Олімпійський рух та ін.); у системі підготовки науково-педагогічних та тренерських кадрів; спортивній науці; спеціальній літературі та багато іншому. Означена вище суперечність (невідповідність між діяльністю та результуючою складовими), існуюча в наведених вище визначеннях, фактично, являлася своєрідною перепорою і першопричиною, яка унеможливила введення "консенсусного" визначення поняття "спорт". Враховуючи різноманітність результатів діяльності людей у сфері спорту (індивідуальні та суспільно значущі результати), а також наведені вище аргументи, буде доцільним сформулювати результуючу складову в узагальнюючому ("консенсусному") визначенні поняття "спорт" наступним чином – "індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності".

Узагальнююче визначення поняття "спорт". Проведений вище аналіз та внесені уточнення до діяльнісної та результуючої складових у формулювання поняття "спорт", які використовуються в нормативно-правових документах, а також фахівцями різних країн, дозволяє сформулювати наступне узагальнююче (консенсусне) визначення поняття "спорт". Спорт, як особливе соціокультурне явище, представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, яка спрямована на підготовку та участь у спеціальним чином організованій системі змагань, а також індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності.

Узагальнююче визначення поняття "спорт", як науковий інструментарій у процесі розбудови узагальнюючої теорії фізичної культури та теорії спорту. У зв'язку з формулюванням узагальнюючого (консенсусного) визначення поняття "спорт" постає закономірне питання: це визначення додається до тих двох сотень, про які говорилось у праці П. Буше та К. Сьобрі [33], як двісті перше, чи воно відіграє іншу, властиву тільки йому, функцію? Щоб відповісти на поставлене питання, необхідно виходити з того, що поняття повинно не тільки відображати найбільш суттєві системоутворюючі ознаки явища, для характеристики якого воно вводиться (що було показано вище на прикладі спорту), а й виконувати певні функції у складі визначеної теорії⁽³⁾. По іншому можна сказати, що узагальнююче визначення поняття "спорт" повинно слугувати своєрідним науковим інструментарієм у ході розбудови відповідної теорії. У зв'язку з цим доречно буде процитувати М. Візітея [2], який відмічав "Как бы ни было аналитически выверенным соответствующее определение, оно неизбежно будет иметь ограниченное значение, если на его основе в качестве непосредственного развития его смыслового потенциала не будет выстроена логически последовательная система утверждений, не будет, иначе говоря, построена научная концепция, которая в целом только и может рассматриваться как полномасштабная дефиниция, т. е. как достаточно конкретный ответ

на вопрос "что такое спорт?". Отже, формулювання узагальнюючого визначення поняття "спорт" неминуче приводить до необхідності розкриття його ролі у складі визначеної теорії.

Узагальнююче визначення поняття "спорт" як один із базових конструктів узагальнюючої теорії фізичної культури. У діяльнісній складовій узагальнюючого визначення поняття "спорт" констатується, що спорт, як особливе соціокультурне явище, розвивається в результаті

"історично зумовленої діяльності людей, пов'язаній з використанням фізичних вправ". Таким чином, указується, що соціальний інститут сучасного спорту сформувався в результаті розвитку одного із напрямів історичної еволюції означеної сфери діяльності людей. Окрім нього, як свідчить суспільно-історична практика, в сучасному суспільстві ефективно функціонують також соціальні інститути фізичного виховання, фізичної рекреації як базові (наряду зі спортом) форми організації спеціалізованої діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ. Слід відмітити, що в основі історичної еволюції цих інституцій лежить єдиний механізм, а саме соціальний механізм саморозвитку сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, який базується на законі "взаємозв'язку потреб і діяльності". Цей механізм детально описаний у попередніх публікаціях [13; 14; 15]. Однак, з огляду на спрямованість даної статті, стисло нагадаємо його суть. Вона проявляється в діалектичній єдності, з одного боку, конкурентної діяльності людей по задоволенню різноманітних потреб у використанні фізичних вправ, а з іншого, суспільної оцінки такої діяльності. У цьому процесі суспільна оцінка виступає як механізм відбору з усього розмаїття соціальних явищ, які виникають у результаті діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, тих, які важливі для суспільства. Вона може проявлятися через включення такого роду діяльності в уже існуючі суспільно значущі явища (наприклад, система освіти, різні суспільно значимі рухи та ін.), або ж сформуватися на основі ознак, характерних для фізичних вправ (оздоровчий ефект від їх застосування, їх видовищність та ін.). Об'єктивність функціонування виділеного механізму підтверджується багатим фактичним матеріалом із фізичного виховання, спорту, фізичної рекреації та інших споріднених з ними форм соціальної практики [16].

Результати проведеного вище аналізу свідчать про наступне. По-перше, у сучасному суспільстві об'єктивно існує сфера діяльності людей, пов'язана з використанням фізичних вправ. По-друге, історична еволюція цієї сфери відбувається за трьома провідними напрямками (спорт, фізичне виховання, фізична рекреація). По-третє, в основі розвитку цієї сфери, а відповідно і основних форм її соціального прояву (спорту, фізичного виховання, фізичної рекреації), лежить описаний вище механізм саморозвитку, який являється наслідком дії закону "взаємозв'язку потреб і діяльності". Сформульовані положення являються конституціоналізуючими (від лат. Constitutio – установлення) умовами процесу розробки теорії, яка з єдиних позицій розкриває рушійні сили, соціальні механізми та об'єктивні закони історичного розвитку сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, для

⁽³⁾ **Наукова теорія** – це система узагальненого знання, що описує досліджувані природні або суспільні явища та дозволяє будувати причинно-наслідкові зв'язки між ними і прогнозувати їх розвиток. Наукова теорія представляє собою систему тверджень, взаємопов'язаних логічно, в яких відображається сутність предметної області, для характеристики якої вони використовуються. Ця система повинна бути цілісною і внутрішньо несуперечливою. Вона повинна не тільки описувати об'єкти у відповідній предметній галузі, але й пояснювати їх функції, структуру, склад, генезис. Побудова знань у науковій теорії здійснюється із застосуванням доказового механізму. Безпосередньою причиною, яка заставляє удосконалювати існуючі або розробляти нові концепції чи теорії, являється наявність суперечностей, які не можуть бути вирішені в межах існуючої системи знань.

назви якої у вітчизняній та закордонній практиці найбільш часто використовується термін "фізична культура". Результатом спеціальних досліджень проблем побудови такої теорії стало:

– формулювання узагальнюючого визначення поняття "фізична культура" [17];

– виділення специфічних особливостей використання терміна "фізична культура" у різних країнах світу та розкриття сутності зв'язку між поняттями "фізична культура", "фізична рекреація", "фізичний фітнес" [18];

– висвітлення культурно-історичних витоків сучасної системи фізичного виховання та виділення передумов введення в національні системи освіти провідних держав Європи і США урочної форми організації занять фізичними вправами, а також розкриття природи взаємозв'язку між поняттями "фізична культура" та "фізичне виховання" [19; 20];

– розкриття культурно-історичних витоків сучасного спорту [21];

– виділення концептуальних положень узагальнюючої теорії фізичної культури, яка представляє собою систему знань, в якій з єдиних позицій описується фізичне виховання, спорт, фізична рекреація, а також інші споріднені з ними форми соціальної практики. У цій системі знань єдиною загальнотеоретичною основою виступає виділений соціальний механізм саморозвитку сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, в основі якого лежить закон "взаємозв'язку потреб і діяльності" [13; 14; 15; 16].

Результати проведених наукових розвідок свідчать про те, що сформульоване визначення поняття "спорт" наряду з поняттями "фізичне виховання" та "фізична рекреація (фізичний фітнес)", зміст яких розкритий у попередніх публікаціях [18; 19; 20], являються базовими конструктами узагальнюючої теорії фізичної культури. У межах даної теорії між ними існує певна ієрархія (підпорядкованість⁽¹⁾). Найбільш загальний рівень знань про означену сферу діяльності людей акумульований у понятті "фізична культура", яка представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, та її індивідуальні і суспільно значущі результати [17]. З нього витікають визначення базових форм соціального прояву фізичної культури, як результат конкретизації форм діяльності людей щодо використання фізичних вправ [16]. Так, наприклад, сучасний **спорт**, як особливе соціокультурне явище, представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, яка спрямована на підготовку та участь у спеціальним чином організованій системі змагань, а також індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності. **Фізичне виховання** [19; 20], як особливе соціокультурне явище, представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, у сфері освіти, а також індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності. **Фізична рекреація (фізичний фітнес)** [18], як особливе соціокультурне явище, представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, на дозвіллі, а також індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності.

Аналіз особливостей історичної еволюції виділених базових напрямів розвитку сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ (від зародження й до сьогодення), що являється однією зі складо-

вих узагальнюючої теорії фізичної культури, виходить за межі даної статті. Його результати детально викладені у попередніх працях [13–16]. Однак, враховуючи спрямованість статті, їх все ж таки необхідно означити. Для цього скористаємось наступним образним порівнянням. Фізичну культуру можна представити як повноводну і мінливу з багатьма підводними течіями ріку (напрямо історичного розвитку), яка протікає на просторах соціальних відносин (цей зв'язок регулюється описаним вище соціальним механізмом саморозвитку фізичної культури), а в гирлі (у сьогоденні) вона розгалужується на ряд відносно незалежних розтоків, які знаходяться в постійному русі (утворюються і зникають, розвиваються і змінюють напрямки). Деякі з них виникли зовсім недавно (наприклад, адаптивна фізична культура), інші – дещо загальмували свій рух (фізичне виховання), деякі – знаходяться в послідовному русі (фізична рекреація, фізичний фітнес), а деякі – набули вигляду бурхливих потоків (сучасний спорт). У цій стихії соціальних відносин узагальнююча теорія фізичної культури виступає своєрідним лоцманом, який постійно вивчає, систематизує та узагальнює об'єктивні данні про русло ріки і на цій основі визначає її фарватер.

Узагальнююче визначення поняття "спорт" як один із базових конструктів теорії спорту. У результатуючій складовій узагальнюючого визначення поняття "спорт" увага акцентується на **"індивідуальних та суспільно значущих"** результатах діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, яка спрямована на їх підготовку та участь у спеціальним чином організованій системі змагань (табл. 1). Вказана особливість являється відображенням двоїстої природи результатів такої діяльності. З одного боку, її, а відповідно і явище, для назви якого використовується термін "спорт", необхідно розглядати з позиції сьогодення, у певній мірі як процес досягнення конкретним індивідом особисто значущих результатів у визначених видах змагальної діяльності. З іншого ж боку, результати такої діяльності необхідно аналізувати в контексті розвитку культурно-історичного процесу. У такому підході термін "спорт" використовується для назви особливого соціального інституту, який сформувався і розвивається в результаті означеної діяльності і в якому базовою складовою є процес підготовки людей до змагань та участь в них. Із сказаного витікає, що наукова теорія, яка описує спорт як цілісне соціокультурне явище, повинна складатися із трьох взаємозв'язаних груп знань. Першу групу утворюють знання організаційно-педагогічного спрямування, які відповідають на питання: "як необхідно організувати навчально-тренувальний процес?". Другу групу складають природничі знання, які дають відповідь на питання: "чому необхідно саме так організувати навчально-тренувальний процес?". Третю групу утворюють філософські та соціокультурологічні знання, які відповідають на питання: "для чого потрібно саме так організувати навчально-тренувальний процес?". Отже, повнота наукової теорії, в межах якої формується система узагальненого знання про спорт, її цілісність та внутрішня несуперечливість залежить від збалансованості обсягів знань, залучених до неї з кожної із означених вище груп. Виділена особливість досить явно прослідковується в існуючих методологічних установках, які використовуються у процесі побудови сучасної теорії спорту. Так, в одному із найбільш розповсюджених підходів акцент робиться на включенні в теорію, у більшій мірі, першої та другої групи знань. Відповідно до цього стратегічним напрямом розбудови такого варіанту теорії спорту

становиться висвітлення процесуальної складової означеної діяльності людей, а саме, структури багаторічного тренувального процесу, основних підходів до побудови макроциклів різного рівня, умов та закономірностей побудови річного тренувального циклу, його змісту, засобів, методик та педагогічних технологій, які використовуються в ньому, принципів його організації, його результатів та багато іншого. При цьому акцент робиться у першу чергу на "індивідуально" значущі результати такої діяльності, а саме на підвищення рівня майстерності спортсменів. Це знайшло відображення і в назвах друкованих видань, в яких розвивається саме такий підхід до побудови теорії спорту, наприклад, "Учение о тренировке" [22], "Основы спортивной тренировки" [8], "Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте" [11], "Общая теория подготовки спортсменов ..." [12], "Training theory" [27], "Periodization: theory and methodology of training" [24]. Інший методологічний підхід до побудови теорії, який використовується на практиці, полягає в тому, що система узагальненого знання про спорт формується на основі включення до неї, наряду з першою та другою, також і значного обсягу знань з третьої групи. Такий підхід відобразився в спеціальних працях, наприклад, "Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов" [9], "Общая теория спорта и ее прикладные аспекты" [7], "Foundations of Physical Education and Sport" [28]. Про необхідність включення в теорію спорту філософських та соціокультурологічних знань свідчать результати досліджень багатьох науковців. Так, наприклад, в дисертаційному дослідженні N. Bourne [23] показано зв'язок між соціально-економічними змінами, які відбуваються в суспільстві, і змінами в системі підготовки провідних легкоатлетів; у праці Г. Эйхберга [3] акцентується увага на суперечностях, які виникли в розвитку олімпійського руху, як особливого соціокультурного явища сучасності; у праці К. Айзенберг [1] розкриті зміни, які відбуваються останніми роками в суспільному сприйнятті соціального статусу спортсменів; у праці А. Передельського [10] наголошується на тому, що на даному етапі розвитку науки про спорт відсутня соціально-філософська теорія розвитку цього явища, в працях М. Ібрагімова [5; 6 та ін.], фундатора вітчизняної "філософії спорту", робиться акцент на філософських аспектах розвитку сучасного спорту, а також звертається увага на необхідність оновлення понятійно-термінологічного апарату фізкультурно-спортивної науки з метою інкорпорації її в загальне наукознавство. Наведені вище посилання свідчать про те, що в сучасній теорії спорту обов'язковим структурним елементом повинна бути система філософсько-соціокультурологічних знань, тобто знань, які розкривають сутність впливу змін, які відбуваються в суспільно-політичній, соціокультурній та науково-технічній практиці, на процес підготовки та участі спортсменів у спеціальним чином організованій системі змагань різного рівня. На це направляє і сформульоване узагальнююче визначення поняття "спорт", в якому акцентується увага не тільки на індивідуальних, а й на суспільно значущих результатах діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ. Більше того, узагальнююче визначення поняття "спорт" дає можливість на єдиній методологічній основі формулювати визначення конкретних видів спорту (як визначення підпорядковані по відношенню до узагальнюючого поняття "спорт") за рахунок уточнення та деталізації форм діяльності людей щодо використання фізичних вправ у процесі підготовки та їх участі у спеціальним чином організованих змаганнях, а також конституції-

аналізує загальний принцип побудови теорії конкретного виду спорту. Наприклад, акробатичний рок-н-рол, як особливе соціокультурне явище, можна схарактеризувати як історично обумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, яка спрямована на їх підготовку та участь у змаганнях, в яких оцінюється взаємодія партнерів, оформлена в рухову композицію, яка включає акробатичні вправи, основний хід, танцювальні фігури і виконується з музичним супроводом, а також індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності. Сформульоване визначення, фактично, показує стратегію розбудови теорії цього виду спорту. Така теорія повинна включати, по-перше, культурно-історичні витоки акробатичного рок-н-ролу (що зафіксовано у визначенні як історично обумовлена діяльність людей), по-друге, знання організаційно-педагогічного спрямування, в яких розкривається зміст процесу підготовки та участі спортсменів у змаганнях різного рівня (відбір для занять цим видом спорту, особливості багаторічної підготовки спортсменів з урахуванням обмежень у застосовуванні акробатичних елементів, які встановлені для дитячих та дорослих категорій учасників змагань, засоби, які використовуються в цьому процесі та інше), по-третє, філософсько-соціокультурологічні знання, які розкривають індивідуальне та суспільне сприйняття акробатичного рок-н-ролу (наприклад, необхідність підвищення суспільної значущості цього виду спорту, яке відбувається через підвищення його видовищності, приводить до змін у правилах проведення змагань, що супроводжується змінами спрямованості тренувального процесу).

На основі проведеного вище аналізу можна зробити висновок про те, що узагальнююче визначення поняття "фізична культура", узагальнююче визначення поняття "спорт", а також визначення конкретних видів спорту (як приклад наведено акробатичний рок-н-рол) представляють собою особливу систему підпорядкованих понять (своєрідну науково-теоретичну "матрьошку"), яка являється відображенням цілісності та внутрішньої несуперечливості сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, для назви якої у вітчизняній та зарубіжній науковій та соціальній практиці найбільш часто використовується термін "фізична культура". Сама ж сутнісна основа узагальнюючого поняття "спорт" відображає загальний підхід до побудови теорії конкретних видів спорту, як явищ, що мають особливе соціокультурне значення. Слід відмітити, що описана на прикладі спорту схема підпорядкованості понять відображає лише один із напрямів розвитку узагальнюючої теорії фізичної культури. У межах цієї теорії такі ж схеми притаманні і фізичному вихованню (фізична культура → фізичне виховання → : фізичне виховання дітей дошкільного віку та студентів, фізичне виховання дорослого населення, адаптивне фізичне виховання та ін.), фізичній рекреації (фізична культура → фізична рекреація (фізичний фітнес) → : різні види оздоровчого фітнесу та ін.) та іншим спорідненим формам соціальної практики, на що вже акцентувалась увага у одному із розділів даної статті, а саме "Узагальнююче визначення поняття "спорт" як один із базових конструктів теорії фізичної культури".

Завершуючи аналіз, звернемо увагу на "суперечність", яка витікає, на перший погляд, із узагальнюючого визначення поняття "спорт" і яка породжує закономірне питання: "чому шахи, шашки, нарди відносяться до спорту, хоча в цих видах спорту фізичні вправи не являються предметом змагальної діяльності?". Відповідь на поставлене питання лежить у площині більш ґрунтовного розкриття глибинних

зв'язків між фізичною культурою та спортом. Їх аналіз показує наступне. Термін "фізична культура" включає в себе дві складові "фізична" та "культура". Відмітимо, що поняття "фізичний" означає природний (від грец. φύσις – природа, φυσικό – природний). Тобто, цей термін використовується для узагальнюючої назви сукупності ознак даних людині від природи. До таких природних (біологічних) ознак відносяться, наприклад, біологічно обумовлені потреби в диханні, в їжі, в розмноженні та багато інших, біосоціальні потреби в самовираженні, у приналежності до певної соціальної групи, у здоров'ї, у фізичній активності, у пізнанні навколишнього світу та низка інших (означені групи потреб являються основою механізму саморозвитку сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ [13; 15]), а також соматотип, сенсомоторні реакції, відчуття, емоції, розумові здібності та багато інших ознак, у тому числі й інтелект. Поняття "культура" (від лат. cultura, від дієслова colō, colere – обробляти, вирощувати, розвивати, удосконалювати) у первинному його значенні використовувалось у землеробстві, і трактувалось не просто як обробіток землі, а як **догляд** за нею. Приблизно з початку XIX сторіччя цей термін почали широко застосовувати для характеристики різних видів діяльності людей (наприклад, культура виробництва, культура спілкування, побутова культура та інше) [18]. Зараз же термін "культура" має багато трактувань [15], однак в найбільш загальному вигляді він використовується як назва своєрідного соціального "генетичного" механізму, за допомогою якого передаються із покоління в покоління усі цінності, що формуються в різних сферах суспільного життя. Таке розуміння поняття "культура" явилось наслідком узагальнення і розширення уявлень щодо особливостей соціокультурної еволюції сучасного суспільства, яка супроводжується формуванням цілого ряду спеціальних інституцій, що забезпечують функціонування та розвиток усіх сфер людського буття (сім'ї, економіки, політики, релігії, освіти, науки, медицини, права, мистецтва та ін.), у тому числі і сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ. Як було показано вище, у сфері діяльності людей, пов'язаній з використанням фізичних вправ, базовими соціальними інституціями є спорт, фізичне виховання, фізична рекреація (фізичний фітнес). Їх фундаментальна відмінність проявляється у формах впливу на природні ознаки людини, тобто форми, так би мовити, "окультурення" (оброблення, розвивання, удосконалювання) ознак людини даних їй від природи. Оскільки суть соціальної природи спорту проявляється у "спеціально організованій змагальній діяльності та процесі підготовки до неї", що відрізняє його від фізичного виховання, фізичної рекреації, це означає, що змагання можуть проводитись по всіх ознаках даних людині від природи, у тому числі й на основі її інтелекту, що й реалізується в шахах, шашках, нардах.

Висновки

1. Проведений огляд визначень поняття "спорт", які використовуються в нормативних документах, а також результати аналізу наукових розвідок, які здійснюються фахівцями різних країн по проблемі формування сучасних

уявлень про соціокультурну природу спорту, вказують на існування явно вираженої суперечності. З одного боку, існує цілий ряд визначень поняття "спорт", які різняться за формою, але мають схожу сутнісно-структурну основу, а з іншого, констатується неможливість введення "консенсусного" визначення даного поняття.

2. Результати проведеного аналізу свідчать про наступне. По-перше, в сучасному суспільстві об'єктивно існує сфера діяльності людей, пов'язана з використанням фізичних вправ, для назви якої у вітчизняній та закордонній науковій та соціальній практиці найбільш часто використовується термін "фізична культура". По-друге, історична еволюція цієї сфери відбувається за трьома провідними напрямками (спорт, фізичне виховання, фізична рекреація). По-третє, в основі розвитку цієї сфери, а відповідно і основних форм її соціального прояву (спорту, фізичного виховання, фізичної рекреації), лежить єдиний механізм саморозвитку, який являється наслідком дії закону "взаємозв'язку потреб і діяльності". Сформульовані положення являються конституційними умовами процесу розробки узагальнюючої теорії фізичної культури.

3. Внесені уточнення до діяльнісної та результуючої складових у формулюваннях поняття "спорт", які використовуються в науковій практиці, дозволили сформулювати наступне узагальнююче визначення поняття "спорт". Спорт, як особливе соціокультурне явище, представляє собою історично зумовлену діяльність людей, пов'язану з використанням фізичних вправ, яка спрямована на підготовку та участь у спеціальним чином організованій системі змагань, а також індивідуальні та суспільно значущі результати такої діяльності.

4. Результати проведених наукових розвідок свідчать про те, що наукова теорія, яка описує спорт як цілісне соціокультурне явище, повинна складатися із трьох взаємозв'язаних груп знань. Першу групу утворюють знання організаційно-педагогічного спрямування, які відповідають на питання: "як необхідно організувати навчально-тренувальний процес?". Другу групу складають природничі знання, які дають відповідь на питання: "чому необхідно саме так організувати навчально-тренувальний процес?". Третю групу утворюють філософсько-соціокультурологічні знання, які відповідають на питання: "для чого потрібно саме так організувати навчально-тренувальний процес?".

5. На основі проведеного вище аналізу можна зробити висновок про те, що узагальнююче визначення поняття "фізична культура", узагальнююче визначення поняття "спорт", а також визначення конкретних видів спорту представляють собою особливу систему підпорядкованих понять, яка являється відображенням цілісності та внутрішньої несуперечливості сфери діяльності людей, пов'язаної з використанням фізичних вправ, для назви якої у вітчизняній та зарубіжній науковій та соціальній практиці найбільш часто використовується термін "фізична культура". Описана схема підпорядкованості понять відображає лише один із напрямів розвитку узагальнюючої теорії фізичної культури. У межах цієї теорії такі ж схеми притаманні і фізичному вихованню, фізичній рекреації та іншим спорідненим з ними формам соціальної практики.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що немає конфлікту інтересів, який може сприйматися таким, що може завдати шкоди неупередженості статті.

Джерела фінансування. Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організації.

Список використаної літератури

1. Айзенберг, К. (2006), "Спортсмен", перевод с немецкого Л. Кортуновой, *Логос*, № 3(54), С. 3-22.
2. Визитей, Н.Н. (2005), *Социология спорта*, Олимпийская литература, Киев.
3. Эйхберг, Г. (2009), "Культура олимпийского и других движений: исключение, признание, праздник", перевод с немецкого А. Маркова, *Логос*, № 6(73), С. 58-81.
4. Верховна рада України (1993), *Про фізичну культуру і спорт*, Закон України від 24.12.1993, № 3808-XII, Редакція станом на 27.09.2017.
5. Ібрагімов, М.М. (2013), *Сова Минерви і Аполлон: філософське есе про спорт*, "НВП" Інтерсервіс, Київ.
6. Ібрагімов, М.М. (2014), *Философия спорта как новый антропологический проект*, Изд-во НУФВСУ "Олімпійська література".
7. Матвеев, Л.П. (2005), *Общая теория спорта и ее прикладные аспекты*, Издательство "Лань", СПб.
8. Матвеев, Л.П. (1977), *Основы спортивной тренировки. Учебное пособие для ин-тов физической культуры*, Физкультура и спорт, Москва.
9. Матвеев, Л.П. (1999), *Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов*, Олимпийская литература, Киев.
10. Передельский, А.А. (2016), *Двуликий Янус. Спорт как социальный феномен. Сущность и онтологические основания*, "Спорт", Москва.
11. Платонов, В.Н. (2004), *Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения*, Олимпийская литература, Киев.
12. Платонов, В. (2016), "Общая теория подготовки спортсменов: история развития, методология построения, современное состояние", *Наука в олимпийском спорте*, № 3, С. 75-104.
13. Сутула, В.А. (2002), *Основы физкультурологии*, Изд-во Шуст А.И., Харьков.
14. Сутула, В.А. (2013), "Теория физической культуры: научный миф или реальность", *Теория и практика физической культуры*, № 5, С. 10-14.
15. Сутула, В.О. (2012), *Теоретико-методичні засади формування фізичної культури особистості в умовах цілісної соціально-педагогічної системи: дис. док. пед. наук*, Харків, 440 с.
16. Сутула, В.О. (2017), "Концептуальні положення узагальнюючої теорії фізичної культури", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 3, С. 107-115.
17. Сутула, В.О. (2016a), "Фізична культура: передумови теорії", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 3, С. 60-65.
18. Сутула, В.О. (2016b), "Про сутність зв'язку між фізичною культурою, фізичною рекреацією та фізичним фітнесом", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 4, С. 77-84.
19. Сутула, В.О. (2017), "Про сутність зв'язку між фізичною культурою і фізичним вихованням (початок)", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 3, С. 91-96.
20. Сутула, В.О. (2018), "Про сутність зв'язку між фізичною культурою і фізичним вихованням (продовження)", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 1.
21. Сутула, В.О. (2017), "Культурно-історичні витоки сучасного спорту (повідомлення перше)", *Слобожанський науково-спортивний вісник*, № 6 (62), С. 107-112, doi: 10.15391/snsv.2017-6.021.
22. Харре, Д. (1971), *Учение о тренировке*, Физкультура и Спорт, Москва.
23. Bourne, N.D. (2008), *A history of training theory and methods for elite runners through 1975: Dr. phil. diss.*, the University of Texas at Austin, 499 p.
24. Bompa, T. & Haff, G.G. (2009), *Periodization: theory and methodology of training*. Champaign, IL: Human Kinetics.
25. Coakley, J. & Dunning, E. (2000), *Handbook of Sports Studies*, SAGE Publications.
26. Dreher, C. (2005), *Staatsziele im Bundesstaat am Beispiel des Sports: Inaugural dissertation zur Erlangung der Doktorwurde*, Hohen Rechtswissenschaftlichcu Fakultat der Universitat zu Koln, 257 p.
27. Milanović, D. and Colleagues. (2013), *Training theory*, University of Zagreb Faculty of Kinesiology, Zagreb.
28. Wuest, D.A., Bucher Ch.A. (1995), *Foundations of Physical Education and Sport*, WCB / McGraw-Hill, Boston, BurrRidge, Dubuque.
29. Sargo, G. (2002), *Askese und Konsum*, Turia + Kant.
30. Nations Unies (2003), *Le Sport Au Service Du Developpement Et De La Paix: Vers La Realisation Des objectifs du millenaire pour le developpement*, Rapport de leguipe de travail interinstitutions des Nations Unies sur le sport an servise du developpement et de la paix.
31. Frenzel, M. (2005), *Politik für Darmstadt: Peter Benz und seine Zeit*, Liebig.
32. Naria, O. (2008), *Géographie du sport a La Réunion. Cultures sportives et territoires*.
33. Bouchet, P. & Sobry, C. (2005), *Management et marketing du sport : du local au global. Sport et seiences sociales*, Presses Universitaires Sptentrion, Paris.
34. Shilling, C. (2005), *The Body in Culture, Technology and Society*. SAGE Publications.
35. Terret, Th. (2006), "Le genre du sport. CLIO", *Histoire, Femmes et Societes*, Vol. 23, pp. 7.
36. Центральная отраслевая библиотека по физической культуре и спорту (2017), "Спортивная хартия Европы (принята в мае 1992 года)", режим доступу: lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1542

Стаття надійшла до редакції: 24.12.2017 р.

Опубліковано: 28.02.2018 р.

Аннотация. Василий Сутула. Обобщенное определение понятия "спорт" как базовый конструкт обобщенной теории физической культуры и теории спорта. Цель: раскрытие современных представлений о сущности понятия "спорт" и в определение его роли в развитии обобщающей теории физической культуры и теории спорта. **Материал и методы:** анализ специальной литературы, в которой освещаются различные аспекты развития сферы деятельности людей связанной с использованием физических упражнений. **Результаты:** в современном обществе объективно существует сфера деятельности людей связанная с использованием физических упражнений, для названия которой в отечественной и зарубежной научной и социальной практике наиболее часто используется термин "физическая культура". **Выводы:** выделены конституирующие условия процесса разработки обобщающей теории физической культуры, а также показано, что спорт, как особое социокультурное явление, представляет собой исторически обусловленную деятельность людей, связанную с использованием физических упражнений, направленную на подготовку и участие в соревнованиях, а также индивидуальные и общественно значимые результаты такой деятельности.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, теория, понятие, саморазвитие, процесс, потребности, социальный институт.

Abstract. Vasil Sutula. General definition of the concept of "sport" as one of the basic constructs of the general theory of physical culture and sports theory. Purpose: to reveal modern ideas about the essence of the concept of "sport" and determine its role in the development of the general theory of physical culture and sports theory. **Material & Methods:** analysis of specialized literature, which highlights various aspects of the development of the field of people's activities related to the use of physical exercises. **Results:** in today's society there is an objective sphere of human activity related to the use of physical exercises, for which the name in domestic and foreign scientific and social practice is most often used the term "physical culture". **Conclusion:** the constitutive conditions of the process of developing a general theory of physical culture are singled out, it is shown that sport, as a special socio-cultural phenomenon, is a historically conditioned activity of people associated with the use of physical exercises, aimed at preparing and participating in competitions, as well as

individual and socially significant results of such activity.

Keywords: physical culture, sport, theory, concept, self-development, process, needs, social institution.

References

1. Ayzenberg, K. (2006), "Sportsman", translation from German by L. Kortunova, *Logos*, No. 3(54), pp. 3-22. (in Russ.)
2. Vizitey, N.N. (2005), *Sotsiologiya sporta* [Sociology of Sports], Olimpiyskaya literatura, Kiev. (in Russ.)
3. Eykhberg, G. (2009), "Culture of the Olympic and Other Movements: Exclusion, Recognition, Celebration", translation from German A. Markov, *Logos*, No. 6(73), pp. 58-81. (in Russ.)
4. Supreme Council of Ukraine (1993), *On Physical Culture and Sport, Law of Ukraine dated 24. 12. 1993, No. 3808-XII, Revision as of September 27, 2017.*
5. Ibrahimov, M.M. (2013), *Sova Mynervy i Apollon: filosofske ese pro sport* [Owl Minerva and Apollo: philosophical essay on sport], "NVP" Interservis, Kyiv.
6. Ibragimov, M.M. (2014), *Filosofiya sporta kak novyy antropologicheskyy proekt* [The Philosophy of Sport as a new anthropological project], Izd-vo NUFVSU "Olimpiiska literatura". (in Russ.)
7. Matveev, L.P. (2005), *Obshchaya teoriya sporta i ee prikladnye aspekty* [The general theory of sports and its applied aspects], Izdatelstvo "Lan", SPb. (in Russ.)
8. Matveev, L.P. (1977), *Osnovy sportivnoy trenirovki. Uchebnoe posobie dlya in-tov fizicheskoy kultury* [The Basics of Sports Training. Textbook for physical education], Fizkultura i sport, Moscow. (in Russ.)
9. Matveev, L.P. (1999), *Osnovy obshchey teorii sporta i sistemy podgotovki sportsmenov* [Fundamentals of the General Theory of Sports and the System of Training of Athletes], Olimpiyskaya literatura, Kiev. (in Russ.)
10. Peredel'skiy, A.A. (2016), *Dvulikiy Yanus. Sport kak sotsialnyy fenomen. Sushchnost i ontologicheskie osnovaniya* [Two-faced Janus. Sport as a social phenomenon. Essence and ontological grounds], "Sport", Moscow. (in Russ.)
11. Platonov, V.N. (2004), *Sistema podgotovki sportsmenov v olimpiyskom sporte. Obshchaya teoriya i ee prakticheskie prilozheniya* [System of training athletes in the Olympic sport. General theory and its practical applications], Olimpiyskaya literatura, Kiev. (in Russ.)
12. Platonov, V. (2016), "The general theory of training athletes: the history of development, the methodology of construction, the current state", *Nauka v olimpiyskom sporte*, No. 3, C. 75-104. (in Russ.)
13. Sutula, V.A. (2002), *Osnovy fizkulturologii* [Fundamentals of Physical Education], Izd-vo Shust A.I., Kharkov.
14. Sutula, V.A. (2013), "The Theory of Physical Culture: a Scientific Myth or Reality", *Teoriya i praktika fizicheskoy kultury*, No. 5, pp. 10-14. (in Russ.)
15. Sutula, V.O. (2012), *Teoretyko-metodychni zasady formuvannya fizychnoi kultury osobystosti v umovakh tsilisnoi sotsialno-pedahohichnoi systemy: dys. dok. ped. nauk* [Theoretical and Methodical Foundations of the Formation of the Physical Culture of the Personality in the Conditions of the Integral Social-Pedagogical System: doct. of sci. diss.], Kharkiv, 440 p.
16. Sutula, V.O. (2017), "Conceptual provisions of the generalization theory of physical culture", *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannya i sportu*, No. 3, pp. 107-115.
17. Sutula, V.O. (2016a), "Physical Culture: The Preconditions of Theory", *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannya i sportu*, No. 3, pp. 60-65.
18. Sutula, V.O. (2016b), "On the essence of the connection between physical culture, physical recreation and physical fitness", *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannya i sportu*, No. 4, pp. 77-84.
19. Sutula, V.O. (2017), "On the essence of the connection between physical culture and physical education (the beginning)", *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannya i sportu*, No. 3, pp. 91-96.
20. Sutula, V.O. (2018), "On the essence of the connection between physical culture and physical education (continuation)", *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannya i sportu*, No. 1.
21. Sutula, V.O. (2017), "Cultural and Historical Origins of Modern Sport (the first message)", *Slobozans'kiy naukovy-sportivnyy visnik*, No. 6 (62), pp. 107-112, doi: 10.15391/snsv.2017-6.021.
22. Kharre, D. (1971), *Uchenie o trenirovke* [Teaching about Exercise], Fizkultura i Sport, Moscow. (in Russ.)
23. Bourne, N.D. (2008), *A history of training theory and methods for elite runners through 1975: Dr. phil. diss.*, the University of Texas at Austin, 499 p.
24. Bompa, T. & Haff, G.G. (2009), *Periodization: theory and methodology of training*. Champaign, IL: Human Kinetics.
25. Coakley, J. & Dunning, E. (2000), *Handbook of Sports Studies*, SAGE Publications.
26. Dreher, C. (2005), *Staatsziele im Bundesstaat am Beispiel des Sports: Inaugural dissertation zur Erlangung der Doktorwurde*, Hohen Rechtswissenschaftlichcu Fakultat der Universitat zu Koln, 257 p.
27. Milanović, D. and Colleagues. (2013), *Training theory*, University of Zagreb Faculty of Kinesiology, Zagreb.
28. Wuest, D.A., Bucher Ch.A. (1995), *Foundations of Physical Education and Sport*, WCB / McGraw-Hill, Boston, BurrRidge, Dubuque.
29. Sorgo, G. (2002), *Askese und Konsum*, Turia + Kant.
30. Nations Unies (2003), *Le Sport Au Service Du Developpement Et De La Paix: Vers La Realisation Des objectifs du millenaire pour le developpement, Rapport de leguipe de travail interinstitutions des Nations Unies sur le sport an servise du developpement et de la paix.*
31. Frenzel, M. (2005), *Politik für Darmstadt: Peter Benz und seine Zeit*, Liebig.
32. Naria, O. (2008), *Géographie du sport a La Réunion. Cultures sportives et teorritoires.*
33. Bouchet, P. & Sobry, C. (2005), *Management et marketing du sport : du local au global. Sport et seiences sociales*, Presses Universitaires Sptentrion, Paris.
34. Shilling, C. (2005), *The Body in Culture, Technology and Society*. SAGE Publications.
35. Terret, Th. (2006), "Le genre du sport. CLIO", *Histoire, Femmes et Societes*, Vol. 23, pp. 7.
36. The Central Branch Library for Physical Culture and Sports (2017), "The Sports Charter of Europe (adopted in May 1992)", available at : lib.sportedu.ru/GetText.idc?TtxtID=1542. (in Russ.)

Received: 24.12.2017.

Published: 28.02.2018.

Відомості про авторів / Information about the Authors

Сутула Василь Опанасович: д. пед. н., професор; Харківська державна академія фізичної культури: вул. Клочківська, 99. м. Харків, 61058, Україна.

Сутула Василь Афанасьевич: д. пед. н., професор; Харьковская государственная академия физической культуры: ул. Клочковская, 99. г. Харьков, 61058, Украина.

Vasyl Sutula: Doctor of Science (Pedagogical), Professor; Kharkiv State Academy of Physical Culture: Klochkovskaya 99, Kharkiv, 61058, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0002-1108-9640

E-mail: vsutula@rambler.ru